

До спеціалізованої вченої ради К 32.051.06
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки

ВІДГУК
офіційного опонента
Леоненка Петра Михайловича
на дисертаційну роботу Голубки Михайла Михайловича
на тему «Економічні знання у системі господарського розвитку
західноукраїнських земель (друга половина ХІХ – перша половина
ХХ століття)», подану на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук за спеціальністю
08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки

Актуальність теми дисертаційного дослідження. В останні роки спостерігаємо поживлення міждисциплінарних досліджень в галузі становлення і розвитку економічної освіти та знань на західноукраїнських землях впродовж ХVІІІ-ХХ ст. Жодним чином не претендуючи на повноту чи вичерпність списку цих досліджень, наведемо праці ряду вітчизняних науковців останніх п'яти років. Серед них: О.Вербова. Національний господарський рух на західноукраїнських землях впродовж 1848-1944 років. – Львів, 2009; О.Вербова. Інституційне поле національного господарського солідаризму в Західній Україні у міжвоєнний період. – Львів, 2012; Проект «Україна». Австрійська Галичина. – Харків, 2016; І.Бойко. Галичина у державно-правовій системі Австрії та Австро-Угорщини (1772-1918). – Львів, 2017; Я.Квасецька. Професійна підготовка вихователів дошкілля на західноукраїнських землях: історичний аспект. – Чернівці, 2017; З.Гіптерс. Економічна освіта дітей і дорослих на західноукраїнських землях (ХІХ – перша половина ХХ століть). – Київ, 2014. Вихід у світ цих та інших подібних праць свідчить про незгасаючий інтерес дослідників до історії формування і розвитку знань на теренах Західної України, а разом з тим і про все ще недостатність їх з точки зору з'ясування впливу економічних знань на господарський розвиток західноукраїнських земель, взаємовпливу розвитку науки і економіки тощо.

При обґрунтуванні актуальності теми дослідження дисертант правильно враховує зростаючу роль економічного знання, як одного з активних чинників економічного зростання та необхідність теоретичного обґрунтування його місця і ролі в період становлення ринкового господарства в умовах загострення проблеми подолання наслідків кризових явищ в економіці, необхідності забезпечення її збалансованого розвитку, переходу до постіндустріального суспільства і його функціонування. Вивчення та творче врахування вітчизняного досвіду становлення економічних знань на західноукраїнських землях другої половини XIX – першої половини XX ст. важливе та актуальне з точки зору вирішення проблем реформування економіки на ринкових засадах. До того ж, цей період належним чином всебічно не проаналізований.

Проведене дисертаційне дослідження є важливим для критичного переосмислення ретроспективи розвитку економічних знань в процесі обґрунтування основних закономірностей розвитку господарської системи України з урахуванням особливостей функціонування різних інституціональних середовищ.

Розкриття теми здійснено у повній відповідності з розробленим дисертантом планом, який вважаю таким, що охоплює основні питання теми в їх логічній послідовності та дає можливість проаналізувати їх на достатньому рівні.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалась в контексті планових науково-дослідницьких тем Львівського торговельно-економічного університету в межах бюджетних тем «Проблеми функціонування та розвитку економічних систем» (державний реєстраційний номер 0111U008260), де здобувачем досліджено стан освітньої діяльності в Західній Україні за період другої половини XIX – першої половини XX століття; «Проблеми трансформації кооперативних систем за умов ринкової транзиції» (державний реєстраційний номер 0111U008261), де розкрито вплив освітньої діяльності на ефективність функціонування кооперативних організацій; «Проблеми метрологічного аналізу економічних систем» (державний реєстраційний номер 0111U008262). У їх

рамках Голубка М. М. висвітлив стан та характер оцінки рівня освітніх послуг і їх вплив на господарську діяльність західноукраїнських земель у період другої половини XIX – першої половини XX століття.

Дисертація пов'язана також з виконанням тематичного плану науково-дослідних робіт Львівського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи» в межах бюджетної теми «Стратегічні напрями та механізм модернізації фінансової системи України» (державний реєстраційний номер 0115U002173), де дисертантом обґрунтовано методологічні підходи до аналізу розвитку економічних знань у контексті визначення фінансових чинників соціально-економічного зростання в другій половині XIX – першій половині XX століття тощо.

Мета і завдання дослідження. В дисертації достатньо чітко, на погляд опонента, визначені мета, завдання і методи дослідження. Вони у своїй сукупності охоплюють основні проблеми дослідження і націлені на успішне досягнення поставленої мети.

Основні наукові положення, висновки і рекомендації, що сформульовані в дисертації, їх обґрунтованість та достовірність. Зміст дисертаційного дослідження свідчить про ґрунтовність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у роботі. Це зумовлено вдалою постановкою наукової проблеми, обґрунтованими підходами до її вирішення, використанням широкого кола наукових джерел, вмілим застосуванням підходів наукового аналізу та достатнім рівнем апробації. У відповідності з вимогами до дисертаційних досліджень в роботі конкретизовані та розкриті методи, що використані для розкриття питань теми.

Наукова новизна результатів дослідження.

Дисертаційна робота Голубки М. М. містить ряд теоретичних положень, що мають елементи наукової новизни. Очевидно, наукова скромність утримала дисертанта від формулювання пункту новизни під назвою «вперше». На наш погляд, щодо дисертаційної роботи він уявляється таким:

– започатковано новий інтегрований розділ дослідження історії вітчизняної економіки та економічної думки, а саме аналіз формування і

розвитку економічних знань в системі господарського поступу на західноукраїнських землях в XIX – першій половині XX ст. У навчальному курсі «Історії економіки та економічної думки» він охоплює питання теми становлення і розвитку ранньої індустріальної ринкової економіки в Західній Україні в специфічних умовах відсутності власної державності, політичного, економічного та іншого панування різних іноземних режимів, боротьби за національне визволення.

Удосконалено:

– визначення терміна «економічні знання», розкриття сутності якого, на відміну від наявних трактувань, здійснено із застосуванням комплексного підходу за допомогою узагальнення системи теоретико-наукових ідей та суспільної практики, що дало змогу виокремити три рівні в структурі економічних знань: емпіричний (економічний досвід); нормативний (економічна освіта) і фундаментальний (економічна наука). Зазначене вище уможливило розширення методологічного апарату досліджень сучасної економічної теорії й сприяє розумінню співвідношення ключових вихідних понять у сфері історії економічної думки та практики;

– наукові підходи до виявлення чинників соціально-економічного зростання, що, на відміну від наявних, ураховують саме ті з них, які вплинули на еволюцію економічних знань на західноукраїнських землях другої половини XIX – першої половини XX століття, а саме: економічні (розвиток ринкових відносин, зміна місця й ролі знань у господарському житті), політичні (залежне становище західноукраїнських земель від імперської влади) і соціальні (проведення аграрної реформи 1848 р. та поширення ідей економічної свободи й соціальної справедливості);

– відбір, визначення, застосування основних критеріїв періодизації розвитку економічних знань із визначенням їх часових меж у тісному зв'язку з соціально-економічними та політичними перетвореннями.

Набули подальшого розвитку:

– дослідження впливу поглядів українських учених і громадсько-просвітніх діячів на процеси формування та еволюції економічних знань. З цією метою до

наукового обігу залучено низку праць А. Волошина, Є. Олесницького, О. Терлецького, І. Франка, А. Шептицького й інших, які не були раніше об'єктом наукових досліджень щодо цієї проблематики, а також з'ясовано їхні новаторські аспекти та особливості, що дають підставу виокремити дослідження економічних знань в системі господарського розвитку на західноукраїнських землях впродовж XIX – першої половини XX ст. в окремий розділ історії вітчизняної економіки та економічної думки;

– аналіз діяльності кооперативних організацій на західноукраїнських землях у другій половині XIX – першій половині XX ст. і їх значення щодо становлення й розвитку економічних знань і системи господарювання населення, як основи для формування сучасної кооперативної культури;

– розкриття впливу господарсько-просвітницьких видань на становлення економічних знань у досліджуваний період та виявлення основних тенденцій їхнього розвитку (національний характер освіти, визначальна роль громадських організацій, їх поширення, розвиток мережі економічних навчальних закладів у регіоні, вплив економічних знань на еволюцію національної самосвідомості й економічної культури), що сприяє глибшому розумінню їхнього внеску в економічну теорію та історію економічної думки;

– обґрунтування ролі інституціонального середовища, зокрема духовних інституцій, у формуванні економічної просвіти населення західноукраїнських земель, що дало змогу визначити якісні ознаки та основні тенденції в поширенні економічних знань.

Значимість дослідження для науки і практики та рекомендації щодо його використання. Сформульовані в дисертації теоретичні положення й висновки можуть бути використані для подальшого наукового дослідження даної теми і суміжної проблематики в галузі економіки та історико-економічних наук, а також у навчальному процесі для висвітлення місця і ролі економічних знань, як одного з основних чинників господарського розвитку.

Теоретико-методологічні здобутки дисертанта використовуються в навчальному процесі Львівським торговельно-економічним університетом під час підготовки методичного забезпечення з таких дисциплін кафедри, як

«Історія економіки та економічної думки», «Основи економічної теорії», «Політична економія», «Державне регулювання економіки» (довідка № 450/22 від 03.10.2016 р.); Львівським кооперативним коледжем економіки і права в процесі розробки та викладання студентам лекційних курсів, проведення семінарських занять та підготовки методичного забезпечення з таких дисциплін, як «Основи кооперації», «Політична економія» (довідка № 234 від 29.02.2016 р.); Львівським навчально-науковим інститутом ДВНЗ «Університет банківської справи» під час розробки навчальних програм і підготовки методичного забезпечення з дисциплін «Економічна теорія», «Макроекономіка», «Сучасна економічна теорія» (довідка № 02-20-015/239 від 05.05.2017 р.); Черкаським державним технологічним університетом у процесі підготовки методичного забезпечення та викладання лекцій із таких дисциплін кафедри, як «Основи економічної теорії», «Історія економіки та економічної думки», «Політична економія» (довідка № 1746/01-10.01 від 04.11.2016 р.).

Розроблені теоретико-методичні положення й отримані практичні результати дослідження застосовуються Департаментом освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 05-10/1999 від 29.05.2017 р.); Українською греко-католицькою церквою (курія Львівської архієпархії) (довідка № ЛВ 17/986 від 29.05.2017 р.); Львівською обласною спілкою споживчих товариств (довідка № 32/01-30 від 07.04.2017 р.); Львівським торговельно-економічним університетом у науково-дослідній лабораторії економічної оцінки при кафедрі теоретичної та прикладної економіки (довідка № 452/22 від 03.10.2016 р.).

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих наукових працях. Зміст дисертаційного дослідження Голубки М. М. відображено у 16 авторських публікаціях загальним обсягом 6,24 друк. арк. (особисто здобувачу належать 6,21 друк. арк.), 7 із них – це статті у фахових наукових виданнях України, що внесені до міжнародних наукометричних баз даних; 3 – у закордонних; 6 – в інших виданнях. Основні теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження пройшли апробацію на міжнародних та всеукраїнських наукових і

науково-практичних конференціях. Автореферат та наявні наукові публікації повністю висвітлюють основні положення та висновки, викладені у дисертації.

Дискусійні положення і недоліки дисертаційної роботи. Позитивно оцінюючи проведені дослідження, теоретичний рівень та практичну значущість його результатів для історико-економічної науки, водночас висловимо ряд критичних зауважень і побажань. Окремі з них носять дискусійний характер.

1. Безперечно, специфіка теми дослідження вимагала (обумовлювала) необхідність чітко визначити вихідні поняття «західноукраїнські землі другої половини ХІХ- першої половини ХХ ст.». Адже, по-перше, це поняття носить дискусійний характер і, по-друге, вживається в різноманітних значеннях (публіцистичному, географічному, історичному, політичному, економічному і т.д.). До речі, це поняття досліджували і визначали багато відомих вітчизняних учених, зокрема, М.Грушевський, І.Крип'якевич, І.Курляк, І.Лисяк-Рудницький та інші. Згідно з їх поглядами, географічні межі західноукраїнських земель охоплюють території, що наприкінці ХVІІІ ст. входили до складу Австрійської (з 1867 р. – Австро-Угорської) імперії, а після їх падіння (1918 р.) до Польщі, Румунії та Чехословацької Республіки. Більшість з цих земель ввійшла до Радянської України в результаті возз'єднання у 1939 р. Тому автор дисертації цілком справедливо робить висновок, що з цього року відбулась зміна вектору розвитку суспільства, економіки і економічної науки в умовах переходу до радянської командно-адміністративної системи. Якраз друга половина ХХ ст. на західноукраїнських землях проходить під знаком її формування та подальшого розвитку, а в галузі економічної теорії – утвердження і розвитку догматизованої марксистської політичної економії у вузькому і широкому її розумінні.

Буковина зазнала румунської окупації (1918-1940 рр.), але в червні 1940 р. була звільнена радянською армією. Друга румунська окупація охоплювала період 1941–1944 рр. і була перервана визволенням Буковини радянськими військами та наступним входженням її до складу УРСР. Закарпаття (Закарпатська Україна) в 1919 – 1939 рр. перебувало в складі Чехословацької Республіки, а в 1939 -1944 рр. знаходилось під угорською окупацією. Визволене

радянськими військами восени 1944 р., а з червня 1945 р. ввійшло до складу УРСР. Нині до складу Західного регіону входить сім областей: Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька.

Отже, виключення із дослідження теми будь-якої західноукраїнської землі (у нашому випадку – Волині) вимагає всебічного обґрунтування, пояснень тощо. Вирішальне тут полягає в тому, наскільки (суттєво чи не суттєво?) впливає специфіка цього краю на загальні тенденції формування і розвитку економічного знання у системі господарського розвитку. Проте і в цьому випадку маємо надзвичайно складний у всіх відношеннях об'єкт дослідження, який поряд із загальними характеристиками має багато особливостей. Відсутність власної державності, економічна експлуатація переплітаються з національними утисками, перешкодами на шляху розвитку освіти і науки. Необхідне ретельне врахування специфіки розвитку кожної із західноукраїнських земель, що становить велику трудність у дослідженнях. Наведемо один промовистий приклад. У фаховій літературі ще в 50-х рр. ХХ ст. висловлена думка про те, що прилучення Закарпаття до Чехословаччини піднесло економічний і передусім культурний рівень краю, незважаючи на суперечливість загального соціально-економічного розвитку. Підкреслювалося, що розвиток науки на Закарпатті особливо яскравий на тлі повного занепаду наукової діяльності в Буковині, спричиненого румунською окупацією. В сучасних умовах декомунізації автор дисертації уникає механічної зміни колишніх плюсів на мінуси, і навпаки, намагається забезпечити об'єктивне, позбавлене ідеологічної тенденційності, дослідження теми.

2. Однією з необхідних умов плідного дослідження будь-якої економічної теми є використання в органічній єдності якісного та кількісного аналізу. На жаль, в дисертаційній роботі Голубки М.М. ця єдність дещо порушена. Якісний аналіз переважає, а необхідність і можливості використання кількісного аналізу не реалізовані в повній мірі. Особливо це помітно в авторефераті. З точки зору аналізу кількісних показників він «засушений», а наведені рисунки та схеми не можуть повною мірою «оживити» зміст автореферату. Між тим, тема

дослідження не лише вимагала широкого та глибокого кількісного аналізу, але й відкривала широкі можливості його використання для поглиблення розкриття питань, що розглядались.

3. Зазвичай опоненти роблять зауваження щодо недоліків здійсненого (зробленого) в дисертаційних дослідженнях. Однак, має право на існування і реально існує особливий варіант зауважень. Він стосується того, що потрібно було б, на думку опонента, зробити для глибокого розкриття теми. До цього роду зауважень віднесемо такі. Важливо було б проаналізувати під кутом теми дисертаційного дослідження статті багатьох відомих авторів із західноукраїнських земель (В. Барвінського, І. Франка, Б. Навроцького, К. Панківського, І. Петрушевича, Т. Войнаровського-Столобута, В. Будзиновського та ін.) в окремому виданні Суспільно-статистичної комісії НТШ «Студії з поля суспільних наук і статистики» (п'ять томів, 1909-1914 рр.). Переконані в необхідності та важливості аналізу (на жаль, він відсутній в дисертації) помітної події в економічному житті західноукраїнських земель – проведення Просвітнього Економічного Конгресу (1909 р.). Він мав не лише практичне значення для розвитку господарства, але й вплинув на поглиблення досліджень в галузі економічної науки. Внаслідок цілого ряду важливих причин значно більше уваги в дисертаційній роботі потрібно було приділити аналізу економічної творчості Великого Каменяря І.Я. Франка. Новими та цікавими могли б бути сторінки дисертації, присвячені дослідженню кейнсіанських ідей в західноукраїнській літературі та практиці 30-х рр. ХХ ст., взагалі – взаємозв'язків з економічною наукою Заходу. Це відкрило б додаткові можливості для правильного визначення загального спрямування напрямку розвитку позитивного та нормативного складників економічної науки.

Звичайно, такі побажання можна вважати дискусійними. До того ж, вони не впливають на нашу загальну позитивну оцінку проведеного дослідження.

4. Параграф 3.1 «Основні напрями розвитку кооперативних знань на сучасному етапі ринкових перетворень» розкриває важливу складову дисертаційного дослідження. Разом з тим, доцільно було б ширше залучити матеріали соціологічних досліджень для визначення основних засад

підвищення конкурентоспроможності економічної освіти України в умовах формування глобальної економіки та євроінтеграції.

Однак висловлені зауваження не змінюють нашого кінцевого судження про високий науковий рівень дослідження М. М. Голубки, а відтак, суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку проведеної роботи, її наукову і практичну значущість.

Відповідність дисертації вимогам МОН України та загальний висновок. Дисертаційна робота Голубки М. М. є самостійним, цілісним і завершеним дослідженням, характеризується актуальністю обраної теми, належним теоретико-методологічним рівнем аналізу, а також містить нові теоретичні та практичні результати, що свідчать про особистий внесок здобувача в економічну науку. За змістом та оформленням дисертаційна робота «Економічні знання у системі господарського розвитку західноукраїнських земель (друга половина XIX – перша половина XX століття)» виконана на достатньо високому науковому рівні, відповідає вимогам МОН України, зокрема пп. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013р. зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015р., а її автор – Голубка Михайло Михайлович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки.

Офіційний опонент
доктор економічних наук,
професор, віце-президент
Державної навчально-наукової установи
«Академія фінансового управління»
Міністерства освіти і науки України

П. М. Леоненко

П. М. Леоненко

